

ЧАСТИНА ДРУГА. ПРО НАДІЮ

Питання 1. Що таке надія?

Відповідь. Надія, це правдива сміливість перед Богом, дарована серцю людини через натхнення і просвічення Боже; щоб вона ніколи не зневірялася у сприянні їй благодаті Божої, як у відношенні до прощення гріхів, так і виконанні кожного прохання, коли просить якого-небудь добра, чи тимчасового, чи вічного. Про неї Апостол говорить так: *Отже, не покидайте уповання вашого, яке чекає велика нагорода.* (Євр. 10, 35). І в іншому місці: *Бо ми спаслися в надії. Надія ж, коли бачить, не є надією; бо коли хто бачить, то чого йому і надіятися? Але, коли надіємось на те, чого не бачимо, тоді чекаємо в терпінні.* (Рим. 8, 24-25).

Питання 2. Що робить надію безсумнівною і переконливою в людині?

Відповідь. Вся наша надія, це Господь наш Ісус Христос, як каже Апостол: *за повелінням Бога, Спасителя нашого,* (1 Тим. 1, 1). Бо через Нього ми все отримуємо, як вчить Сам Христос: *І коли чого попросите у Отця в ім'я Моє, те зроблю, щоб Отець прославився в Сині.* (Ін. 14, 13). У тому й пізнається Божественна доброта, що через Христа дана нам і благодать і правда, за словами Святого Писання: *закон був даний через Мойсея; а благодать і істина через Ісуса Христа сталися.* (Ін. 1, 17). На цій благодаті основана вся надія наша. Так само, і на дотриманні заповідей Божих, ми покладаємо велику надію; бо ж Христос сказав: *Хто має заповіді Мої і дотримується їх, той любить Мене; а хто любить Мене, того любить Отець Мій; і Я полюблю його і явлюся йому Сам.* (Ін. 14, 21). Ще надія наша укріплюється через причастя страшних і пречистих Тайн, тобто Тіла і Крові Христової, що вселяє в нас Господа нашого. Сам бо Він говорить: *Хто їсть Мою Плоть і п'є Мою Кров, в Мені перебуває, і Я в ньому.* (Ін. 6, 56). На кінець, через постійну молитву, як учить Апостол: *Якщо хто з вас тяжко страждає, нехай молиться.* (Як. 5, 13). І інший Апостол говорить: *А ви, улюблені, навчаючись найсвятішої віри вашої, молячись Духом Святим, бережіть себе в любові Божій, чекаючи милости від Господа нашого Ісуса Христа для вічного життя.* (Іуд. 1, 20-21).

Питання 3. Що потрібно розглянути для усвідомлення цієї другої частини Православного Віросповідання?

Відповідь. У цій другій частині Православного Віросповідання

належить розглянути молитву Господню і дев'ять блаженств. Тому, якщо бажаємо щось отримати від Бога, про те повинні просити Його спочатку з вірою, потім з надією, що Він неодмінно дасть нам те, чого просимо, як каже Апостол: *Вірний, Хто кличе вас, Який і сотворить це.* (1 Сол. 5, 24). Так само і блаженства ми засвоюємо собі надією, тобто коли робимо добро в надії, що отримаємо обітницю блаженств.

Питання 4. Що таке молитва?

Відповідь. Молитва, це - прохання перед Богом, яке ми говоримо від щирого серця, в надії одержати прошене, по Його волі. Або так: молитва це піднесення розуму і волі нашої до Бога, в якому ми хвалимо Бога, або просимо, або дякуємо за Його добродійства, до нас.

Питання 5. Що потрібно людині, перш ніж почати молитву свою?

Відповідь. Потрібно знати, що молитва є трьох видів. Молитва першого виду, це, коли ми дякуємо Богові за Його добродійства. Як древній Ізраїль дякував Богу за визволення з Єгипту, так само і ми повинні завжди дякувати Богові за всі Його добродійства до нас, а особливо за те, що Він звільнив нас від ворога душі нашої - дякувати разом з Апостолом, який говорить: *Безперестанно молитесь. За все дякуйте: бо така щодо вас воля Божя у Христі Ісусі.* (1 Сол. 5, 17-18). І в іншому місці: *Завжди дякую Богові моему за вас заради благодаті Божої, дарованої вам у Христі Ісусі,* (1 Кор. 1, 4). І ще: *дякуючи Богові й Отцеві, Який покликав нас до участі у спадщині святих у світлі, визволив нас від влади темряви і ввів у Царство улюбленого Сина Свого,* (Кол. 1, 12-13). Молитва другого виду, це, коли ми просимо Бога, щоб Він простив нам гріхи наші, та, щоб визволив нас від кари і щоб вилив на нас, і на душу і на тіло, святую благодать Свою. Цю молитву ми приносимо за себе і за ближніх наших, як каже Апостол: *Тому і ми від цього дня, як почули про це, не перестаємо молитися за вас і просити, щоб ви наповнювалися пізнанням волі Його, в усякій премудрості й розумінні духовному,* (Кол. 1, 9). Молитва третього виду, це, коли ми славословимо і вихваляємо неприступну велич і вічну славу Господа нашого і Бога, як каже Священний Псалмопівець: *Кожного дня благословлятиму Тебе і хвалитиму ім'я Твоє повіки й повік віку. Великий Господь і преславний, і немає меж величі Його. З роду в рід будуть прославляти діла Твої і сповіщати про могутність Твою,* (Пс. 144, 2-4). Ця молитва переважно вживається у великому славослів'ї, яке щодня ми читаємо, або співаємо в Церкві.

Питання 6. Що ще потрібно для молитви?

Відповідь. Потрібне належне приготування з боку нашого, коли

бажаємо молитися. Треба перебувати у тверезості і побожності, по науці Апостола: *відкинувши нечестя і мирські похоти, цнотливо, праведно і побожно жили в нинішньому віці*, (Тит. 2, 12), і скрусі серця, як вчить Апостол в іншому місці: *Слово Христове нехай оселяється у вас щедро, з усякою премудрістю, навчайте і наставляйте один одного псалмами, славослів'ям і піснями духовними, в благодаті співаючи в серцях ваших Господеві*. (Кол. 3, 16). При цьому повинні молитися без гніву й злоби, згідно зі словами: *А коли не будете прощати людям провин їхніх, то і Отець ваш не простить вам провин ваших*. (Мф. 6, 15). А тому, якщо хтось гнівається на нас, то насамперед ми повинні переконати його помиритися з нами, як велить Писання: *Отже, коли ти принесеш дар твій до жертовника і там згадаєш, що брат твій має щось проти тебе, залиши там дар твій перед жертовником і піди перше помирися з братом твоїм, і тоді прийди й принеси дар твій*. (Мф. 5, 23-24). Також, під час молитви, повинні віддалити від себе всі інші турботи, щоб молитва наша була чиста і приємна Богу, і щоб Він не сказав і про нас те саме, що про лицемірів: *люди ці шанують Мене устами, серце ж їхнє далеко від Мене*. (Мк. 7, 6), і щоб не віднеслось і до нас те місце Псалма, де сказано: *молитва його буде йому за гріх*. (Пс. 108, 7).

Питання 7. Яка молитва Господня?

Відповідь. Отче наш, що єси на небесах, нехай святиться ім'я Твоє; нехай прийде Царство Твоє, і т. д.

Питання 8. На скільки частин розділена ця молитва Господня?

Відповідь. На три: вступ, благання і висновок.

Питання 9. Який вступ?

Відповідь. Отче наш, що єси на небесах!

Питання 10. Що показує цей вступ?

Відповідь. По-перше, навчає, що той, хто бажає просити Бога, повинен приступити до Нього, не тільки як Його творіння, але як син Його по благодаті; бо, ж якщо він не син, то не може назвати Його Отцем. А цю благодать усиновлення дав Ісус Христос, віруючим в Нього, як каже Писання: *А тим, які прийняли Його, що віруючим в ім'я Його, дав силу дітьми Божими бути*, (Ін. 1, 12). І в іншому місці: *А оскільки ви - сини, то послав Бог Духа Сина Свого в серця ваші, Який викликає: "Авва, Отче!"* (Гал. 4, 6). Тому, й називаємо Бога Отцем нашим. По-друге, він повинен бути сином Католицької і Православної Церкви. Бо хто не визнає Церкви матірню своєю, той не може визнати і Бога Отцем своїм, як сказано: *скажи церкві; якщо ж і церкви не*

послухає, то нехай він буде тобі як язичник і митар. (Мф. 18, 17). По-третє, він не повинен мати найменшого сумніву в отриманні просимого. Бо просить у Отця, Який любить дітей і є милосердним, в Отця, загального для всіх, як каже Писання: *Отже, будьте милосердні, як і Отець ваш милосердний.* (Лк. 6, 36); Який не тільки не відмовляє в тому, чого ми просимо, але Сам дає нам і способи, як просити у Нього, і з задоволенням приймає наші молитви, тільки б вони були чистими і виходили з глибини серця. Бо Він знає, про що кожен з нас буде просити Його, як написано: *бо знає Отець ваш, чого ви потребуєте, раніше за ваше прохання до Нього.* (Мф. 6, 8). І в іншому місці: *Отже, якщо ви, будучи злими, вмієте дари добрі давати дітям вашим, тим паче Отець ваш Небесний дасть блага тим, хто просить у Нього.* (Мф. 7, 11). По-четверте, цей вступ навчає, що як Бог є Отець всім нам, так і ми, вірні, повинні бути між собою братами, і просити Його не тільки про себе, а й про братів наших, один про одного, як вчить Писання: *моліться один за одного, щоб вам зцілитися,* (Як. 5, 16), тобто загальному нашому Отцеві, як Сам Христос сказав: *І отцем не називайте собі нікого на землі, бо один у вас Отець, Який на небесах.* (Мф. 23, 9). Бо Він, бачучи нашу братерську любов (яку постійно заповідає у Святій Євангелії), і як Отець радіє з цього, і як готовий до слухання, скоріше вислуховує нас. По-п'яте, цими словами: *Що єси на небесах,* навчає нас, щоб ми, під час молитви, підносили розум наш, і всі наші помисли від земного і тлінного, до небесного і нетлінного. Втім, Бог і Отець наш знаходиться не тільки на небі, але всюди присутній і все наповнює. Поскілки, добро Його і багатство добродійств Його, переважно сяє на небі, то тому небо називається престолом Його, як говорить Пророк: *на небі престіл Його.* (Пс. 10, 4). І в іншому місці: *Господь на небесах уготував Престіл Свій, і Царство Його усім володіє.* (Пс. 102, 19).

Питання 11. Скільки прохань міститься в другій частині цієї молитви Господньої?

Відповідь. Сім прохань.

Питання 12. Яке перше прохання в молитві Господній?

Відповідь. Нехай святиться ім'я Твоє.

Питання 13. Що містить у собі це прохання?

Відповідь. По-перше, цим просимо Господа і Бога нашого, щоб Він дав нам життя благочестиве, прикрашене чесними і добрими ділами, щоб люди, цим благочестивим життям нашим захоплювались, на прославлення імені Божого, як сказано: *Так нехай сяє світло ваше перед людьми, щоб вони бачили ваші добрі діла і прославляли Отця вашого Небесного.* (Мф. 5, 16). По-друге,

цими словами просимо не тільки про те, щоб наше життя було на славу Богу, але щоб і всі ті, які не вірять в істинного Бога, і не знають Його, навернулися і пізнали Його, та, щоб і у них і через них, славилось ім'я Боже. Понад це, молимо Господа нашого і Бога за тих, які носять на собі титул істинного Християнства, але ведуть життя недостойне і безпорядне, через що ганьбиться віра і Бог наш; про них так говорить Апостол: *що мають вигляд побожності, а сили її зреклися.* (2 Тим. 3, 5). І в іншому місці: *ім'я Боже ганьблять язичники.* (Рим. 2, 24). В цій частині молитви ми молимося за них, щоб вони навернулися і залишили розпусне життя, живучи надалі добродібно і стримано, щоб таким чином ім'я Боже могло святитися. При цьому слід знати, що ім'я Боже саме в собі є святе: але кається, що воно святиться в нас і через нас, коли ми освячуємо самих себе чеснотним і цнотливим життям, на славу імені Божого.

Питання 14. Яке друге прохання?

Відповідь. Нехай прийде Царство Твоє.

Питання 15. Що міститься в цьому другому проханні?

Відповідь. Просимо Бога, щоб Він Сам, Своєю благодаттю, правдою та милосердям, царював у всій істоті нашій, і переважно в серці, а не в гріху, як сказано: *Тож нехай не панує гріх у смертному вашому тілі, щоб вам коритися йому в похотях його;* (Рим. 6, 12). По-друге, прохання це містить те, що людина, яка отримала благодать Богу і відчула небесну радість, ні в що ставить світ, і бажає одного, щоб успадковувати Царство Боже, як казав Апостол: *маю бажання визволитися і бути з Христом,* (Флп. 1, 23). По-третє, просимо Бога, щоб скоріше настало Його друге пришестя, в якому Син людський з'явиться у славі Своїй, і настало воскресіння мертвих і останній суд; після чого царство світу цього і ворог душ наших знищиться, і прийде Царство Небесне, *щоб Бог був у всьому все,* як каже Апостол. (1 Кор. 15, 28).

Питання 16. Яке третє прохання?

Відповідь. Нехай буде воля Твоя, як на небі, так і на землі.

Питання 17. Що містить в собі це третє прохання?

Відповідь. По-перше, просимо Бога, щоб Він не допустив, щоб ми розпоряджались життям нашим в цьому світі за власним бажанням, але щоб Сам керував нами, як хоче, і як Йому хочеться. По-друге, просимо, щоб ні ми самі, ні інші люди не чинили ніякої непокори або спротиву, волі Його, і щоб, як Ангели на небі беззаперечно у всьому підкоряються волі Божій, так і всі

люди на землі покірливо підкорялися Богу з повною вдячністю. По-третє, цим проханням свідчимо, що нас, вибраних Божих, не зможе спіткати ніяке нещастя без допусту і волі Божої, як по відношенні до добродесного життя, яке ми повинні проводити, так і по відношенні до спокус і нападів ворожих. Бо Господь, не тільки про нас, а й про волосся на голові нашій, дбає, як говорить Писання: *А у вас і волосся на голові все перелічене.* (Лк. 12, 7). І в іншому місці: *Але й волосина з голови вашої не пропаде.* (Лк. 21, 18).

Питання 18. Яке четверте прохання?

Відповідь. Хліб наш насущний дай нам сьогодні.

Питання 19. Що містить в собі це прохання?

Відповідь. По-перше, воно містить прекрасну поживу для душі нашої, яка є слово Боже, за словами Писання: *Не хлібом єдиним житиме людина, але всяким словом, що виходить з уст Божих.* (Мф. 4, 4). Тому просимо, щоб Бог не допустив, щоб нам жити у голоді святого Його слова, тобто науки Христової, без якої людина, якби внутрішньо, помирає. Тут слід роздумувати про смерть душевну, яка настає особливо тих, котрі не хочуть слухати Слова Божого і повчань, і тим подають поганий приклад. По-друге, воно містить в собі іншу їжу душі, тобто причастя Тіла і Крові Христової. Бо так говорить Господь про це: *Бо Плоть Моя є істинною їжею, і Кров Моя є істинним питтям. Хто їсть Мою Плоть і п'є Мою Кров, в Мені перебуває, і Я в ньому.* (Ін. 6, 55-56). Отже, щоб гідно прийняти цю їжу, ми просимо в цій частині молитви, щоб Він сам дав нам її по благодаті і чоловіколюбству Своему. Коли ж зробимося причасниками цієї подвійної їжі, тоді будемо мати в собі небесне Царство Боже (Лк. 17, 21), а після того і все проходяще і тлінне, в чому має потребу природа наша, дано буде нам від Бога, як би в додаток, бо написано: *Шукайте ж спершу Царства Божого і правди Його, і все це додасться вам.* (Мф. 6, 33). По-третє, в цій молитві, саме в слові хліб, міститься все необхідне для збереження життя нашого в цьому світі, як те, що належить до їжі, так і все інше, в чому маємо потребу у житті. Тут від кожного вимагається обережність, щоб просити потрібне і необхідне, а не зайвих насолод, що притаманне для розпусного життя, і від чого народжується гріх; про це говорить Павло: *Як удень, будемо поводитися благоприсойно, не в розгулах і пияцтві, не в перелюбстві й розпусті, не в сварках і заздрощах;* (Рим. 13, 13). І в іншому місці: *Маючи їжу й одяг, будьмо задоволені тим.* (1 Тим. 6, 8). Слово *сьогодні* означає теперішній вік, тобто поки ми живемо в цьому світі; бо в майбутньому віці будемо насолоджуватися самою присутністю, або баченням Бога, і радістю, яка з цього виходить.

Питання 20. Яке п'яте прохання?

Відповідь. І прости нам провини наші, як і ми прощаємо винуватцям нашим.

Питання 21. Що містить в собі це прохання?

Відповідь. По-перше, цим просимо Бога, щоб Він простив нам наші гріхи, особливо вчинені нами після святого Хрещення, смертельні вони чи не смертельні, якими ми образили Бога, або ближнього, думкою або спокусою, словом чи ділом. По-друге, цим проханням, якби говоримо: *“І прости нам провини наші, як ми прощаємо винуватцям нашим,”* зобов'язуємо самих себе прощати ворогів нашим. Отже, хто не прощає ближньому своєму, нанесеної ним кривди, той марно приносить цю молитву; бо не прощаються йому гріхи і, що більше, сама молитва його, перетворюється на гріх, за словами: *молитва його буде йому за гріх.* (Пс. 108, 7). Що і справедливо. Бо, якщо ми не хочемо простити братам нашим незначних провин, вчинених ними, як образу для нас, то яким чином Бог, Якого ми ображаємо щодня, щогодини і щохвилини, простить нам наші, незрівнянно більші проти Нього вчинені, гріхи?

Питання 22. Яке шосте прохання?

Відповідь. І не введи нас у спокусу.

Питання 23. Що міститься в шостому проханні?

Відповідь. По-перше, просимо Бога, щоб ми визволені були від усіх спокус; а якщо це неможливо то, щоб благодать Божа, по крайній мірі, визволила нас від таких спокус, проти яких ми безсилі. Одні з них походять від світу, від диявола, від плоті, і спонукають нас до гріха. Інші - від ворогів, які воюють проти Церкви Божої фальшивим вченням, ласкавими і оманливими словами, неправдивими чудами, обіцянками багатства і слави і, нарешті, муками, утисками і поневоленнями, описом і конфіскацією майна, наругами, - все це ми переживаємо у наш час. Ще в цьому проханні ми молимо Бога, якщо нам прийдеться страждати за свідок святого імені Його, за наречену Його, святу Церкву, й за правду Його Євангелія, то щоб Він зміцнив нас благодаттю Своєю, щоб муки, які нам прийдеться перенести, ми переносили стійко і мужньо, до останнього подиху, і отримали на небі вінець мучеництва, і щоб не допустив страждань, що перевершують сили наші.

Питання 24. Яке сьоме прохання?

Відповідь. Але визволи нас від лукавого.

Питання 25. Що міститься в цьому проханні?

Відповідь. По-перше, просимо Бога, щоб Він зберіг нас від усякого зла, а саме від гріха і усякого ганебного діла, збуджуючого гнів Божий до помсти. По-друге, просимо, щоб був присутній з нами Своєю благодаттю для уникнення страшного гніву Його, щоб Він не в гніві Своїм викривав нас, і не в злобі Своїй, наказував нас (Пс. 6, 2) за гріхи наші, але щоб ми стали *перед лицем Його з хвалою, піснями прославимо Його.* (Пс. 94, 2). Треба знати, що тут ми просимо, про визволення нас, і від всякого іншого зла, яке людина з трудом переносити може, таким є: голод, чума, війни, пожежі та інші. Просимо чоловіколюбство Боже відвернути все це від нас. Також, тут просимо Бога, щоб Він при смерті нашої віддалив від нас всяку спокусу ворога душі нашої, і дарував нам милість - благочестиво і безпечно здійснити подвиг під захистом благодаті Його, і під керівництвом Ангела, який охороняє нас. Бо блаженний той, хто таким чином вмирає. Тому всі ми повинні усердно просити Бога, щоб при смерті нашої, Він визволив нас від спокус і нападів диявола. Нарешті, просимо про визволення нас від вічних мук в пеклі і від жорстокого диявола.

Питання 26. Яка третя частина цієї молитви Господньої?

Відповідь. Цей висновок: бо Твоє є Царство, і сила, і слава навіки. Амінь.

Питання 27. Що міститься в цьому висновку?

Відповідь. Цей висновок складається з двох частин: перша, подібна до вступу; бо, як вступ показує нам, що отримаємо від Бога те, чого будемо просити, і що ми отримаємо все те, про що просили: бо ж Цьому нашому Отцеві належить весь цей світ. Він царює у ньому, і всяке творіння Йому підкоряється; Його є сила і слава, якому ніщо не може суперечити, ні на небі, ні на землі: і тому Він в силі виконати все, що б ми не попросили у Нього з вірою та надією, і все це не для чогось іншого, а для вічної слави святого імені Його, що міститься в цих словах цієї частини: *і слава на віки.* Друга частина висновку міститься в слові: *Амінь.* Цим просимо, щоб все виконувалось так, як ми просили; бо ж просили з вірою та надією на волю Його. Бо Апостол говорить: *І ось яке дерзновення ми маємо до Нього, що, коли просимо чого згідно волі Його, Він слухає нас. А коли ми знаємо, що Він слухає нас у всьому, чого б ми не просили, - знаємо й те, що, чого просимо, одержуємо від Нього.* (1 Ін. 5, 14-15).

Питання 28. Чи цей висновок поєднаний з молитвою Господньою?

Відповідь. Сам Ісус Христос, закінчуючи молитву, якої навчив нас, сказав ці слова, як видно з Євангелії від Матвія (6, 13). Також і сам зміст мови показує, що ці слова нітрохи не суперечуть молитві Господній. Навіть сама молитва від них отримує велику силу: бо ж просимо Того, могутність Якого відкривається в усьому світі, і Якому все творіння підкоряється. Хоч миряни і не висловлюють цих слів, але ніщо цьому не перешкоджає. Бо, щоб приділити більше уваги цій молитві, під час молитов громадських, вимовляє ці слова Священик, так само, як і під час приватних, якщо він присутній. У тому випадку, коли Священик відсутній, то мирянин не згрішить, якщо під час приватної молитви, виголосить це, подібно, як і інші слова Євангелії. Тому ніколи не треба відокремлювати цих слів від молитви Господньої. Бо по самому простому міркуванні можна бачити, що під час громадських молитов виголошує це Священик тільки для більшої важності, як звеліла Церква.

Питання 29. Поскілки і блаженства відносяться до Надії: то питання, скільки їх?

Відповідь. Блаженств, зазначених Христом Господом нашим у Євангелії, дев'ять (Мф. 5, 2). Про це, Святий Золотоуст робить таке пояснення: Мойсей дав десять заповідей, а Ісус, Господь Мойсея, дев'ять блаженств. І далі: закон дав десять заповідей, а Ісус - дев'ять блаженств, сплітаючи вінець з потрібної Тройці (Бесід. на 1 Кор. 4, 28).

Питання 30. Яке перше блаженство?

Відповідь. *Блаженні убогі духом, бо їхнє є Царство Небесне.* (Мф. 5, 3).

Питання 31. Яке вчення містить у собі перше блаженство?

Відповідь. Вчення про багатство і речі світські: якщо вони приходять до когось щедро, по благодаті Божій, той повинен ними користуватися не так, як власник їх, але як управитель, і не повинен бажати їх з надмірною жадібністю серця, за словами Святого Псалмопівця: *Не надійтеся на грабіжництво, не вдавайтеся до насильства, а коли багатство примножується, не віддавайте йому серце.* (Пс. 61, 11). І що ще більше, наслідуючи досконалості давніх Християн, ми не повинні мати нічого власного, але у нас має бути усе спільне, як у перших Християн, про яких Святе Писання свідчить цим чином: *У людей, що вірували, було одне серце й одна душа; і ніхто нічого з майна свого не називав своїм, а все у них було спільне.* (Діян. 4, 32). І нижче: *Не було між ними жодного вбогого; бо всі, хто володів землею або домами, продавали їх, приносили гроші за продане і клали до ніг апостолів; і давалося кожному, хто чого потребував.* (Діян. 4.

34-35). І ще: *Усі ж віруючі були разом і мали все спільне.* (Діян.. 2, 44). Така добродетель називається убогістю духу. Втім, дозволяється, щоб кожен із загального майна позичив стільки, скільки, на його розсуд, достатньо для гідного і рівного з іншими, прожитку та одягу, відкидаючи будь-яку надмірність і марні прикраси. Цю добродетель, переважно, повинні мати подвижники і ченці, які, не тільки, не повинні піклуватися навіть про потрібний прожиток і одіж для себе, але в надії на більшу відплату на небесах, повинні переносити і нестачу їнню, маючи перед очима ці слова Апостола: *Навіть донині терпимо голод, і спрагу, і наготу, і страждаємо, і поневіряємось, і трудимось, працюючи своїми руками. Лихословлять нас, ми благословляємо; гонять нас, ми терпимо; ганьблять нас, ми благаємо; ми як сміття для світу, як порошок, що усі топчуть донині.* (1 Кор. 4, 11-13). За таке терпіння Христос обіцяє небесне Своє Царство. Однак не позбавляються вічного життя і спасіння ті, які, придбавши майно та багатство законним шляхом, правильно використовують його, а саме, жертвують на потреби церковні, на милостиню бідним, подорожуючим, немічним та іншим потребуючим людям, за прикладом Закхея, який сказав перед лицем Христа такі слова: *Господи, половину добра мого я віддам убогим і, якщо кого скривдив чим, поверну вчетверо.* (Лк. 19, 8).

Питання 32. Яке друге блаженство?

Відповідь. *Блаженні ті, що плачуть, бо вони втішаться.* (Мф. 5, 4).

Питання 33. Чого вчить це блаженство?

Відповідь. Блаженство це, по-перше, вчить, що блаженні ті православні люди, які всі дні свого життя сумують серцем, і плачуть, про вчинені ними гріхи, якими вони образили Бога і ближнього свого, за словами Пророка, який говорить: *У ті дні й у той час, - говорить Господь, - прийдуть сини Ізраїлеві, вони і сини Іудині разом, будуть ходити і плакати, і будуть шукати Господа Бога свого.* (Єр. 50, 4). У цьому блаженстві, зовсім, не беруть участі ті люди, котрі плачуть, змушені до того нещастями, світськими і земними, а саме: засуджені злочинці, коли вони плачуть не за гріхами своїми, але від надзвичайного страху покарань, які повинні понести за свої злодіяння, або ті, котрі плачуть за чим-небудь тлінним і минаючим, і цьому подібне. По-друге, блаженство це вчить, що блаженні ті люди, котрі скрухами і сльозами, які вони проливають за гріхи ближніх своїх, намагаються умилювати і примирити Бога, благаючи Його, щоб Він дарував їм покаєння, тобто щоб єретиків навернув до Церкви, щоб людей, котрі живуть беззаконно, навернув на правильний шлях життя. По-третє, це блаженство навчає, що блаженні ті, які зазнають утисків від великих і сильних світу цього; наприклад ті, які

несправедливо і безневинно позбавляються свого майна. Перебуваючи в такому стані, вони не повинні думати про помсту, але зі смутком сердечним і плачем, возносячи молитви, повинні просити заступництва у Бога, покладаючи всю надію свою й сподівання, на Його милосердя. Від Нього і отримують втіху, що робить їх істинними православними і причасниками Божественної благодаті. Ще в цьому блаженстві беруть участь ті, які зазнають переслідування, за Православну Віру і за Святу Церкву, що ними являються всі Мученики та їм подібні.

Питання 34. Яке третє блаженство?

Відповідь. *Блаженні лагідні, бо вони успадкують землю.* (Мф. 5, 5).

Питання 35. Чого вчить це блаженство?

Відповідь. Це ж блаженство вчить, по-перше, щоб ми проявляли лагідність, смирення і послух перед Богом, перед Церквою Христовою, перед старшими за себе, з охотою і старанністю, без зволікань, наслідуючи лагідного Ісуса Христа, Господа нашого. Проявляючи покірність перед старшим від себе, ми повинні уявляти собі, що проявляємо її перед Самим Христом; так само честь і повагу, які віддаємо Пресвітерам нашим, повинні віддавати самому Христу. По-друге, блаженство це навчає, що блаженні ті люди, котрі не завдають шкоди жодній людині, ні в кого не віднімають честі, нікого не ображають, не осуджують і не обмовляють; а себе вважають людьми самими нікчемними, постійно звинувачуючи життя своє, і добрі діла свої, визнаючи маловажними, негідними, навіть нічого, не значущими. Але й ті, на яких лежить обов'язок наставляти інших, якщо від надлишку сердечного почуття, скажуть якесь образливе слово згрішившому, не в образі чи для приниження, а на духовне наставлення ближнього; і такі, не тільки не відлучають себе від цього блаженства, але ще виконують обов'язок свій, за вченням Апостола: *Браття! Якщо і впаде людина в який гріх, ви, духовні, виправляйте такого в душі лагідности, пильнуючи кожний себе, щоб і ти не був спокушений.* (Гал 6, 1). Якщо ж хто скаже, що неможливо людині утриматися від гніву, той нехай знає, що він повинен виливати гнів і обурення, не на ближнього свого, а на диявола, що рухає і схиляє волю людини до всілякого зла. Здобувши цю чесноту, отримують у спадщину землю обіцяну. Вони насолоджуються і в цьому житті багатством добродійств Божих, і в житті майбутньому насичуватимуться вічною радістю, і благами Господа, за словами Писання: *Але я вірю, що побачу милість Господню на землі живих.* (Пс. 26, 13).

Питання 36. Яке четверте блаженство?

Відповідь. *Блаженні голодні і спрагли правди, бо вони наситяться.* (Мф. 5, 6).

Питання 37. Чого вчить це блаженство?

Відповідь. Що блаженні ті люди, які, будучи несправедливо ображені, не можуть захищати свого права ні в якому суді, або через побожність свою, або через бідність, або через нездатність, або по причині відсутності, або через силу противника, або через іншу яку-небудь несправедливу причину. Тому головуючі у судових місцях і маючі владу розбирати справи людські, повинні в сумлінні своєму, звертати всяку увагу на те, щоб бідні, вдови та сироти, не були пригноблені, незаконно і неправосудно. Писання говорить до них: *навчіться чинити добро, шукайте правди, рятуйте пригнобленого, захищайте сироту, заступайтеся за вдову.* (Іс. 1, 17). Якщо ж вони про це, зовсім не піклуються, то гноблені, голодні і спрагли правди, отримують блаженство, а суддів цих настигне гнів Божий; бо Писання говорить: *Господи, Ти чуєш бажання вбогих, підкріпи серце їхнє, відкрий вухо Твоє, щоб учинити праведний суд сироті й пригнобленому, щоб не лякала їх людина на землі.* (Пс. 9, 38-39).

Питання 38. Яке п'яте блаженство?

Відповідь. *Блаженні милостиві, бо вони помилувані будуть.* (Мф. 5, 7).

Питання 39. Чого вчить блаженство це?

Відповідь. Вчить, що блаженні ті люди, які творять діла милосердя і чоловіколюбства.

Питання 40. Які діла милосердя?

Відповідь. Діла милосердя бувають подвійні: одні з них відносяться до тіла, інші - до душі (Теоф. на 25-ту гл. Мф.).

Питання 41. Скільки діл чоловіколюбства, що відносяться до тіла?

Відповідь. Сім. Перше - дати голодному їжу, як сказав Христос: *Бо голодував Я, і ви дали Мені їсти; спраглим був, і ви напоїли Мене; був подорожнім, і ви прийняли Мене;* (Мф. 25, 35), тобто бідним і немічним, які не можуть прогледувати себе власними силами. Таку милостиню треба призначати з того добра, яке придбане чесним шляхом, власною і чесною працею, за словами Писання: *Шануй Господа від майна твого і від початків*

*усіх прибутків твоїх, (Притч. 3, 9). При цьому треба давати милостиню не тільки тим бідним, які відкрито просять і яких є багато, або які знаходяться в будинках для бідних; але також і тим, які по своїй сором'язливості не можуть просити милостині. Втім, треба остерігатися, щоб діло милосердя не стало відомим іншим людям, і не послужило похвалою і вихваленням, як Христос говорить: *Отже, коли твориш милостиню, не сурми перед собою, як роблять лицеміри в синагогах і на вулицях, щоб прославляли їх люди. Істино кажу вам: вони вже мають нагороду свою. (Мф. 6, 2).**

Питання 42. Яке друге діло милосердя?

Відповідь. Напоїти спраглого, тобто того, який через бідність і слабкість свою не має можливості вгамувати спрагу свою. Під цими словами розуміється всякий вид пиття, під час спраги, яку, якщо хтось вгамує, і однією чашкою холодної води в спраглому, отримає блаженство, за словами Спасителя нашого, Який говорить в Писанні: *І хто напоїть вас чашею води в Ім'я Моє, тому що ви Христові, істинно кажу вам, не втратить своєї нагороди. (Мк. 9, 41).* Сюди належать дві послуги, які, незалежно яким чином, робить хтось бідним і немічним, тобто тим, які не можуть здобувати потрібне для себе працею, або промислом своїм.

Питання 43. Який третій обов'язок чоловіколюбства?

Відповідь. Одягнути голого. Цього блаженства досягають ті, які, будши зворушені добрим розташуванням до ближнього свого, допомагають йому в нужді, одягаючи його. За це Ісус Христос дасть їм нагороду в день суду і скаже: *прийдіть, благословенні Отця Мого, успадкуйте Царство, уготоване вам від створення світу. (Мф. 25, 34).* Тут, маються на увазі, не тільки абсолютно голі, але й ті, котрі хоч і мають одяг, але такий, який не може захистити їх від холоду, або які страждають від якого-небудь нещастя і з великими труднощами підтримують життя своє, по причині бідного одягу. Тому милосердна людина повинна також і для них проявити якесь діло чоловіколюбства, подавши їм якусь одягу, щоб вони могли захистити себе від холоду.

Питання 44. Яке четверте діло милосердя?

Відповідь. Відвідувати ув'язнених у тюрмі. При цьому ми не повинні вяснювати, за яку хто провину посаджений у в'язницю, і хто та людина, яка знаходиться у в'язниці. Бо хто б це не був, і за який би злочин не посаджений був у в'язницю, наш обов'язок - перед Христом Господом нашим - прийти, відвідати і потішити його, щоб він не впав у відчай.

Питання 45. Яке п'яте діло милосердя?

Відповідь. Відвідувати хворих. Такий обов'язок кожен повинен виконувати, не дивлячись на те, чи то родич хворий, чи знайомий, чи товариш, чи ровесник його. Взагалі будь-якого хворого, а особливо, який лежить в лікарні, чи на вулиці, хоча б він був зовсім незнайомий, треба відвідувати таким чином: по-перше, потішати його розмовою, жаліючи його сердечно в його нещасті; по-друге, вмовляючи хворого, щоб він терпливо переносив таке своє нещастя, і щоб прийняв це відвідування Боже без жалю і нарікання; а навпаки, устами й серцем благословляв Бога, відкрившого йому волю Свою, сподіваючись міцно, що Він по чоловіколюбству Своему пошле йому зцілення. Крім того, повинен радити йому, щоб він з журливим та зворушливим серцем, висповідавши гріхи, які вчинив як людина, причастився Пречистих Тайн і прийняв Оливоосвячення (Соборування), за звичаєм Церкви: тому що, Тайнства ці дуже сильно допомагають, не тільки для спасіння душі, а й для здоров'я тіла. Ще повинен постійно молитися за нього Богу, доручивши його і загальному молінню всієї Церкви. Навіть коли хворий, через бідність свою, не може повідомити Церкву про хворобу свою, обов'язок милосердної людини - покликати духовного Отця його, для звершення над ним, належних обрядів. Нарешті, має вмовляти хворого, щоб він не піддавався забобонам і не вдавався до всяких речей, заборонених Церквою, тобто щоб не намагався відновити своє здоров'я за допомогою чарівництва і єднання з дияволом, через що він більше отримає шкоди, ніж користі; але щоб все своє сподівання і надію поклав на милосердя Боже; та й ліки приймав би тільки ті, які приписані досвідченими лікарями. Таке відвідування немічних, робить відвідувачів блаженними і в цьому світі, і на небі. Якщо ж хворий буде мати хворобу заразну і навіть заражений буде чумою, в такому випадку людина благочестива, щоб не піддати небезпеці життя своє, повинна виконувати діла милосердя за допомогою здатних до цього людей, які можуть працювати з такими хворобами, без шкоди для себе.

Питання 46. Яке шосте діло милосердя?

Відповідь. Пустити чужинця до свого дому, - при цьому, потрібно робити це з привітним обличчям і щирим серцем. Особливо ж тих чужинців належить приймати дома, котрі, подорожуючи до Святих місць, для поклоніння, по обітниці своїй, зупиняються для відпочинку в поселеннях: вони всі Прочани і всі бідні. Той, хто хоче наслідувати це блаженство, повинен по силі своїй, допомагати їм у потребі. Ще більше, треба проявляти гостинність для тих, які лежать в знеможі на торговищах і роздоріжжях, просячи милостиню.

Питання 47. Яке сьоме діло милосердя?

Відповідь. Хоронити померлих. Це діло кожен повинен виконувати з готовністю. Особливо ж треба дбати про тих, які померли в крайній бідності - приносячи потрібне для похорону їх, за звичаєм Християнським, як робив Товія (Тов. 2, 1-7). Якщо ж хто помре з друзів або родичів; то в такому випадку православні і побожні люди, для виконання цього обов'язку, повинні супроводжувати тіло померлого до самої могили, з проханнями і моліннями до Господа, за душу померлого.

Питання 48. Скільки діл милосердя, що відносяться до душі, і які вони?

Відповідь. Сім. Перше - щоб відвернути грішника від гріха і навести його до кращого життя, як свідчить Писання: *Браття! Якщо хтось із вас відхилиться від істини і хтось наверне його, нехай той знає, що хто звернув грішника з облудної путі, спасе душу від смерти і покриє безліч гріхів.* (Як. 5, 19-20). Цей обов'язок чоловіколюбства є перший і головний, спонукуючий православного до жалю за ближнього свого: бо має на увазі блага не тимчасові, а вічні. Але при виконанні цього обов'язку, треба остерігатися, щоб через недосвідченність, не ввести грішника у відчай, або в надмірну надію на милосердя Боже: бо, і те і інше, принесе грішникові більше шкоди, ніж користі. Так що, треба розсудливо триматися середини. Якщо ж хтось сам нездатний виконати цей обов'язок - нехай вибере когось іншого, який має набагато більше досвіду в цьому ділі. Подібним чином ми повинні поступати і тоді, коли трапиться нам, мати справу, з еретиками і розкольниками.

Питання 49. Яке друге діло духовного милосердя?

Відповідь. Навчити невченого і невігласа. Цю справу належним чином виконає той, хто навчить неука, як потрібно вірувати в Трійці єдиного Бога. Припускається, що він здатний навчити. Якщо ні, то хай знайде когось розумнішого і досвідченішого за себе, щоб не збулося сказане, що якщо сліпий поведе сліпого, то обидва в яму впадуть (Мф. 15, 14; Лк. 6, 39). По-друге, повинен навчити незнаючого, як йому призивати Бога, і в якій молитві відкривати Богу просьби свої; а також навчити його заповідей Божих, показавши і спосіб, як можна виконувати їх без зусиль. Нарешті, сюди відноситься і те, щоб намагатися дати бідним дітям освіту, щоб, з часом, і вони стали корисними для Церкви і суспільства, і молилися Богу за своїх благодійників. Якщо будемо нехтувати цим, то повинні боятися того страшного вироку, який винесено рабу, який отримав один талант, і повернув його без будь-якого прибутку (Мф. 25, 24-30).

Питання 50. Яке третє діло духовного милосердя?

Відповідь. Добра порада тому, хто має потребу в ній. Цей обов'язок виконується тоді, коли людей, що живуть розпусно, побожними і Християнськими умовляннями і добрими порадами, наvertsаємо до кращого способу життя. Також, коли люди попадають в якісь прикрі і скрутні обставини і не знаходять способу, як вийти з них; тоді треба з радістю порекомендувати їм пораду, як лік, щоб врятувати життя або честь їхню. До цього відноситься ще й те, щоб сповіщати ближнього про небезпеку, в котрій знаходиться життя або гідність його, і про яку він не знає; втім, так, щоб між тими особами не викликати суперечки, а звідси і великих небезпек.

Питання 51. Який четвертий обов'язок духовного милосердя?

Відповідь. Молитися Богу за ближнього свого. Цей обов'язок чоловіколюбства спочатку відноситься до духовних отців і пресвітерів Церкви, а потім і до світських людей. Про це досить сказано в сьомій заповіді Церковній.

Питання 52. Яке п'яте діло духовного милосердя?

Відповідь. Потішити сумного. Цей обов'язок милосердя вимагає, щоб ми нікого не приводили в стан гніву і скарги на нас, і щоб не подавали причини до смутку, за словами Апостола: *Якщо можливо і залежить від вас, перебувайте в мирі з усіма людьми. Не мститься за себе, улюблені, а дайте місце гніву Божому. Бо написано: "Мені відомщення, Я віддам", - говорить Господь.* (Рим. 12, 18-19). Такий обов'язок, особливо, повинен бути виконаний тоді, коли хтось обтяжений великими гріхами, або небезпечно хворий, або пригнічений великим горем і нещастям: таких людей треба потішати.

Питання 53. Яке шосте діло духовного милосердя?

Відповідь. Те, щоб переносити приниження з терпінням. Ми виконуємо це тоді, коли терпимо за Христа; в такому випадку повинні терпіти з радістю: бо ж Господь наш Ісус Христос перетерпів за нас незрівнянно більші приниження, як сказано: *Бо ви до цього покликані: тому що і Христос постраждав за нас, залишивши нам приклад, щоб ми йшли по слідах Його.* (1 Пет. 2, 21). Понад те, не повинні бажати зла тим, хто ображає і принижує нас, і не повинні відплачувати злом за зло, за словами Апостола: *не платить злом за зло.* (1 Пет. 3, 9). Навпаки, коли ми терпимо щось несправедливо, повинні благословляти Бога і просити у Нього прощення, ворогам нашим.

Питання 54. Яке сьоме діло духовного милосердя?

Відповідь. Прощати прогріхи, які зробили перед нами інші. Ми тоді

виконуємо це діло милосердя, коли образи, завдані нам, якими б вони не були, прощаємо ворогам нашим, і навіть молимося за прощення кривдників наших, як вище сказано; прощати ж ми повинні, не тільки один раз на день, але кожного дня, сімдесят разів по сім, як на запитання Петра відповів Спаситель наш: *Ісус говорить йому: не кажу тобі - до семи, але до сімдесяти разів по сім.* (Мф. 18, 22).

Питання 55. Яке шосте блаженство?

Відповідь. *Блаженні чисті серцем, бо вони Бога побачать.* (Мф. 5, 8).

Питання 56. Чого вчить це блаженство?

Відповідь. У блаженстві цьому вихваляється невинність. Тому то, хто бажає бачити Бога, той повинен бути чистим і тілом, і душею і всіма думками. Бо нечисті помисли оскверняють образ Божий і позбавляють душу Божественної благодаті.

Питання 57. Яке сьоме блаженство?

Відповідь. *Блаженні миротворці, бо вони синами Божими назвуться.* (Мф. 5, 9).

Питання 58. Чого вчить це блаженство?

Відповідь. По-перше, що ті люди схоплюють це блаженство, які щодня приносять Безкровну Жертву Богу за людей, котрі знаходяться у ворожнечі з Богом, перебуваючи в молитвах і постах, і, умилюючи праведний гнів Його, здобувають грішникам благодать Його. По-друге, ті, які розсудливим і пристойним посередництвом своїм викорінюють між людьми взаємні їхні незгоди і чвари і пов'язують їх між собою любов'ю, з ворогів, роблячи друзями. По-третє, ті, які своїми порадами ліквідовують між Царями і Правителями причини, які можуть привести до війни, відвертаючи кровопролиття та вбивства.

Питання 59. Яке восьме блаженство?

Відповідь. *Блаженні гнані за правду, бо їхнє є Царство Небесне.* (Мф. 5, 10).

Питання 60. Чого вчить це блаженство?

Відповідь. Що блаженство це належить тим, які сповіщають правду, викриваючи вади і беззаконня безбожників; через що, переслідує їх велика ненависть, так що часто вони позбавляються і життя, так, як потерпів Іван Хреститель від Ірода та інші. Воно належить всім Вчителям Церкви,

Проповідникам Євангелії, Сповідникам, які за науку свою і спасенне наставництво, часто отримують в нагороду, ненависть і невдячність від учнів і слухачів своїх.

Питання 61. Яке дев'яте блаженство?

Відповідь. *Блаженні ви, коли ганьбитимуть вас і гнатимуть, і зводитимуть на вас усяке лихослів'я та клевети - Мене ради. Радійте і веселіться, бо велика нагорода ваша на небесах. Так гнали і пророків, які були до вас.* (Мф. 5, 11-12).

Питання 62. Що міститься в цьому блаженстві?

Відповідь. Цим блаженством насолоджуються Апостоли, Мученики, і всі ті, які бувають переслідувані за Православну Католицьку Віру, терплять звинувачення, муки, позбавляються майна, гідності і доходів, виганяються зі своєї країни і, нарешті, які зазнають насильницької смерті, проливаючи кров свою.

Питання 63. Яке поняття треба мати про ті діла, за які Христос обіцяє блаженство?

Відповідь. По-перше, ці добрі діла так з'єднані між собою, що якщо хтось має одну чесноту, у властиво - правдивому значенні, той має і всі інші; також, хто зовсім не здобув, жодної чесноти, той позбавлений і всіх інших. По-друге, так маємо мислити про добрі діла, про які ми сказали, що виконавці їхні, не тільки на небесах насолодяться вічним блаженством; але вони й в цьому світі, насолоджуючись тимчасовими благами по ласці Божій, бувають блаженні, за словами Христовими: *І всякий, хто залишить дім, або братів, або сестер, або батька, або матір, або жінку, або дітей, або землі заради імені Мого, одержить у стократ і успадкує життя вічне.* (Мф. 19, 29). І в іншому місці: *Ісус же відповів: істинно говорю вам: нема нікого, хто залишив би дім, чи братів, чи сестер, чи батька, чи матір, чи жінку, чи дітей, чи землю ради Мене і ради Євангелія і не одержав би сторицею вже нині, в час цей, серед гонінь, - домів, і братів, і сестер, і батьків, і матерів, і дітей, і земель, а в грядущому віці - життя вічне.* (Мк. 10, 29-30).